

SZENT GELLÉRT PÜSPÖK MŰVÉNEK, A „DELIBERATIO”-NAK FORRÁSAI

Gellért élete mártíromságba torkollik egy hazájától távoli idegen országban. A műve hasonló hányattatáson megy keresztül, hiszen csak 1724-ben kerül elő a müncheni könyvtárból és 1790-ben adják ki nyomtatásban, és kritikai kiadása csak 1999-ben jelenik meg, akkor amikor az általa művelt kommentár műfaj végképp a múlté. Pauler Gyula műfaji járatlanságát mutatja, hogy a kor „legélvezhetetlenebb, leginspidebb” olvasmányának nevezte és ezzel hosszú időre meg is bélegette ezt a Magyarországon született első latin nyelvű Biblia kommentárt. A mű rehabilitációja csak lassan történik meg. Bár számos cikk születik róla, mint erről jó összefoglalót ad *Karácsonyi Béla* és *Szegfű László* kétnyelvű kiadásában,¹ a Gellért bibliográfia csaknem 300 publikációt tesz ki, igaz ebben benne vannak azok a tanulmányok is, amelyek a szent püspökkel, illetve munkásságával foglalkoznak. Ha beletekintünk ebbe az impozáns listába, akkor sajnos kevesen foglalkoznak a *Deliberatio* szövegével, stílusával és forrásaival. Néhányat azért kiemelnék ezek közül *Bodor András*, aki a *Deliberatio* forrásait vizsgálja.² *J. A. Endres* német nyelvű tanulmányában vizsgálta még a mű kora skolasztikus forrásait.³ *Gerits József*⁴ a pseudo–isidori gyűjteményekkel kapcsolatban szólt Gellértnek erről a művéről. *Ferenczik István* a filozófia történet keretében akarta elhelyezni⁵ a

1 Gellért *Deliberatio*ja a müncheni levéltárból került elő egy 11. század végi másolatban 6211 szám alatt őrizték a freisingeni káptalan iratai között. A szöveget két kéz írta a harmadik javította, ez lehetett Otto Freisingeni püspök. 1724-ben találta meg a kéziratot K. Meichelbeck ugyanezen egyház történetírója. Pray György és Pez Bernát kísérletezett a kiadásával, de nem jutottak a kézírathoz. A kérdésben Garampi bécsi nuncius közvetített, és végül Batthyányi Ignác gróf erdélyi püspök lemásoltatta és Gyulafehérvárott kiadta 1790-ben. A kiadás sok hibát tartalmazott, ezt korrigálandó Desewffy csanádi püspök újra ki akarta adni, de végül ez a kiadás meghiúsult. Karácsonyi Béla és Szegfű László kiadásában Szent Gellért püspök művének kiadástörténetében talán a soha nem remélt kritikai kiadás megvalósulását üdvözölhetjük.

2 BODOR ANDRÁS: Szent Gellért *Deliberatio*-jának fő forrása Századok 77 (1943) 173-227

3 ENDRES, J.A.: Forschung zur Geschichte der Frühscholastik, Gerard von Czanád Philosophischers Jahrbuch 29 (1913) 349-359.

4 GERICS J.: A Pseudo-Isidorus gyűjtemény szövegei és a II. század első felének magyarországi társadalmi ideológiája (válasz Kristó Gyulának) Magyar Könyvszemle, 101 (1985). 159-170

5 FERENCZIK I.: Szt Gellért helye a filozófia történetben Bp 1918

Deliberatio-t. Talán szerencsésebb volt *Ivánka Endre* megközelítése, aki a szerző görög műveltségét firtatta.⁶ *Szegfű László* is értékes tanulmányt közölt Gellért műveltségéről,⁷ de a *Deliberatio* biblikus forrásaival ő is csak érintőlegesen foglalkozott. Végül talán a legjobb tanulmányt Nemerkenyi Előd készítette elhelyezve a 11. századi Biblia kommentárok közé Gellért művét.⁸ Ő előtte szinte senki nem vizsgálta azt a kort amelyben Gellért a szövegmagyarázat tudományát művelte.

Gellért kortársai közül meg kell említeni Würzburgi Bruno-t⁹ aki járt is Géza idejében Magyarországon és voltak is exegetikai munkái, főleg a zsoldárok könyvéhez írott kommentárjai. Érdeemes még megemlíteni Berengardus¹⁰ Jelenések könyvéhez írott kommentárját, amelyet igyekeztek Ambrosius neve alatt kiadni. Jól tükrözi a Karoling kor gondolkodását és a 800–1500 közötti évekre jellemző világvége-várásokat. Műve jól beleillik a főbb ókori és középkori szerzők Apokalipszis-kommentárjai közé¹¹.

A *Deliberatio*, pontos és teljes címe *Deliberatio Supra Hymnum Trium Puerum* latin nyelvű mű, tulajdonképpen Dániel Próféta könyvének egy részletéhez fűzött kommentár, melynek keletkezését 1042 nyarára, kánikulai melegre szokás datálni, figyelembe véve Gellért művéből vett egyik utalását, amikor az akkor Marosvári¹² püspök magyarázni kezdte az említett Dániel próféta könyvének 3,19-90-ig található a himnusát.

A babiloni fogságban a három vallásos zsidó arisztokrata *Sedrásk Mesák és Abdenágó* nem hajlandó megtagadni a vallási hagyományait még akkor sem, amikor ezért kíno-

6 IVÁNKA E.: Szent Gellért Görög műveltségének problémája Akadémiai Értekezések a Nyelv- és Széptudományi Osztály Köréből, 26 (1942)3.füz

7 SZEGFŰ L.: Adalékok Szent Gellért görög műveltségének kutatásához. A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Tudományos közleményei 1986. 43-49.

8 NEMERKÉNYI E.: latin Szentírás-magyarázat 11. század: Szent Gellért: Delibertio. in Magyar Irodalom története a kezdetektől 1800-ig Gondolat, Bp., 2007. 49-58.o.

9 Bruno, Prunward Szent, 1005 – 1045 Persenbeug (Linz mellett). Würzburg püspöke. 1045-ben missziós úton volt Magyarországon is. Géza fejedelem megtérési szándékát ő jelenti be Szt Gallenban I. Ottó császárnak. Ő lett volna a magyarok püspöke, akit Piligrim passai püspök ajánlólevéllel küldött Gézához. Ismert a zsoldárokhoz írt kommentárja, valamint 10 himnusz magyarázatát készítette el. Művei: Denzinger, H. (szerk.), Exegetische und katechetische. Schrr. in: MPL 142, 9–.Bibliotheca Sanctorum III. Rom 1963, 580

10 900 körül élt, sokan összetévesztették exegetikai munkáit Ágoston műveivel. Zsoldár kommentárját ld. Migne PL 17,841-1058

11 Apokalipszis magyarázói igen számosan vannak ld. Victorinus, Jeromos, Tyconius, Primasius, Ambrosius Autpertus, Pseudo-Ambrosius, Alcuin, Bruno, Joachim a Fiore, Rupert Deutz, Nichola de Lyra, Beda, Apringius, Beatus a Liébana, Alexander minorita

12 Moroswar, Morisena, ma Ős-Csanád. Várát Ajtony emeltette és görög keleti templomot is építtetett benne. Ennek cintermébe temették el az Ajtony elleni harcban Oroszlánosnál elesett (1028) magyarokat. Szt István püspökséget alapított, és első püspöke Gellért lett. Székesegyházat is épített Szt. György tiszteletére. A várost azonban a győztes vezérről Csanádnak kezdték nevezni. Ezen a néven vált a vármegye megyeszékhelyévé.

kat kell kiállnia, sőt büntetésből tüzes kemencébe záratja őket Nabukodonozor király. A lángok között énekelnek. A püspök nem csak a Bibliából ismerhette ezt a szöveget, hanem a papi zsoltosmából is, ahol is a vasárnaponként a Laudes imádságban visszatérő szöveg. Ennek az éneknek a szövegét közli a Vulgata latin fordításban és ennek a latin szövegnek a magyarázatával találkozunk a Deliberatio-ban. Sőt maga a himnusz végül is a mártírium dicséretének is értelmezhető, hiszen amikor ez a három férfi a tüzes kemencében a halál közelébe kerül, Istenhez emeli fel szavát és a himnuszban számos áthallást találhatunk Tóbiás könyvéből és számos dicsőítő zsoltárból, melyek meghatározzák a szöveg himnikus jellegét.¹³ Meg kell hagyni, hogy a középkori irodalomba is ritka művel állunk szemben, mivel Dániel könyvének kevés magyarázata maradt ránk a középkorból. Igaz Augustinus, Sedulius, Fulgentius és a bencés Walafrid Strabo más műveikben foglalkoznak ezzel a himnusszal is.

Ennek a magyarázatnak az értékét növeli, hogy a szerző 17 ókori, középkori szerzőt, annak valamely Biblia magyarázatát idézi a művében, de a teljes ó és újszövetségi szentírás minden könyvéből idéz a kommentárban, kivéve Abdiás, Jónás és Mikeás próféta könyveit, illetve az Újszövetségből a legrövidebb levelet, Filemon levelét hagyja ki az idézett szent könyvek listájáról. Ez a gazdag dokumentáció páratlan teljesítménynek számított, hiszen a mű megírásának idején Gellértnek nincsenek könyvei, nem áll rendelkezésére gazdag könyvtár, vagy antik kéziratok.

Igaz, Gellért bencés műveltséggel rendelkezett, melynek szerves része volt az olvasás és az olvasottak memorizálása. A hagyományos kiképzésben bibliai tanulmányai közben az ókeresztény atyák szövegeit olvasnia kellett már a tanulmányai idején is, sőt a Biblia magyarázatát, glossák, florilegiumok, vagyis olyan idézet gyűjtemények is segítették tanulását, amelyekből a későbbi Catenak is kialakultak. Az egyik leghíresebb ilyen gyűjtemény volt a *Laoni Anzelm* által készített Glossza Ordinaria, amely bizonyára megvolt a velencei Szt Giorgio kolostor könyvtárában is, és amelyet könyvei között Gellért magával hozhatott Magyarországra is.¹⁴

Gellért öntudatos szerző, tudja Szt. István korában Magyarországon, de másutt sem jár együtt a püspökség a műveltséggel, mert a műveltség őrei ebben a korban a bencés szerzetesek voltak. A magyarázat közben egy elejtett mondattal erről is olvashatunk a számtalan érdekes utalást tartalmazó műben: „*Arról, hogy vannak-e hamis próféták is e gyakran öntözött, mégis öntözetlen és tisztátalan földön, azok mesélhetnek, akik püspöki széket ragadnak maguk alá, noha alig hallottak a zsoltárokról az iskolákban. A többről*

13 53.v. vö. Zsolt. 11,4 57.v. Zsolt 103,22 145,12. de szinte mindegyik vershez rendelhető zsoltár 103,20, Zsolt 148, zsoltárt szinte beépíti a himnusz magába. De található utalást a 135, 134. zsoltárra is. Stb.

14 Az első Glosszát Alexandriai Heszükhiosz írta, 5. században. A legjelentősebb Glosszát latin kultúrkörben Sevillai Izidor püspök Walafrid Strabo írt.

meséljen Germánia, de Pannonia se hallgasson. Az ilyen föld szüli az eltávolodást a fény és ama ragyogás közt, amelynek az ég szférája nem fényeskedik.”¹⁵ Kétségtelen, Gellért nem tartozott ezen keveset olvasó és műveletlen egyházi vezetők közé. Szakavatott kézzel nyúl a Biblia értelmezéséhez, követte a korabeli allegorikus, misztikus és morális exegézis módszerét.¹⁶

Kedvenc szerzője közé tartozott *Hrabanus Maurus*¹⁷ (780-856) akit még Alkuin tanított Tours-ban, és kedvenc tanítványa lehetett, mert tőle a Maurus melléknevet kapta, Szt. Benedek egyik kedvenc tanítványára utalásként. Szorgalmas iskolamester volt Fuldában, majd apát is lett ugyanott, majd a hányatott politikai viszályok végén 847-ben Mainz püspöke lett, és korának legműveltebb emberének tartották. Két művét is idézte¹⁸ Gellért, mindkettő az allegorikus értelmezésre motiválta a szerzőnket.

De előszeretettel idézte szentünk *Cassiodorust* (487-583),¹⁹ aki ugyan történetíró és egyházi író is volt, nem pedig biblikus, Theodorik gót király alatt élt és működött. Talán azért is kedvelte őt Gellért, mert Cassiodorusnak sikerült az, ami neki nem, ti. visszavonulni a politikai élettől. Cassiodorus ugyanis 550-ben és Vivaresében egy ún. Vivarium nevű kolostort alapított és meghonosította a bencések között az antik kéziratok másolásának szokását. Nem csak a gótok történetét, hanem a világtörténetét is megírta, és megkezdte az egyházi tudományokat is rendszerbe foglalni. Az efféle világtörténeteknek része mindig a bibliai történet elmesélése, egyben értelmezése is, természetes, hogy művében Biblia értelmezést is találunk.

Gellért püspök gyakran idézi Abrosius-t, vagyis *Szt. Ambrus-t* (340-397),²⁰ aki kedvelt biblikus, jöllehet az allegorikus exegézist keletről nem ő hozta át, de ő népszerűsítette. Számos dogmatikus művet írt, a középkorban szinte kötelezően idézendő szerzők közé tartozott.²¹ Káin, Ábel, Noé, Ábrahám, Izsák személye Ambrust az Ószövetség allegorikus magyarázatára ihlette és ezekről a személyekről külön könyveket is írt. Ismertek voltak Zsoltár magyarázatai, Izajás magyarázata és Lukács evangéliumához írott magyarázata kedveltek voltak, melyet sok esetben a *Deliberatio* is forrásként használt.

15 KARÁCSONYI-SZEGFŰ: *Deliberatio*. Szeged, 1999. V. Könyv 65r. 3-5 259. oldal

16 Beda Venerabilistól maradt ránk a Szentírás négyféle értelmét feltáró kis latin versike: *Littera gesta docet, quid credas ellegoria, moralis quid agas, quo tendas analogia.*

17 MINGNE: PL 107-10

18 MIGNE PL 112,849-1088, PL 111, 9-614 *Allegoriae in universam sacram scripturam*, és *De universo libri viginti duo*

19 MIGNE PL 69-70

20 MIGNE PL 14-17

21 MIGNE PL 15,1527-1850 *Expositio evangelii secundum Lucam libro X comprehensa*

Természetesen találunk a műben jócskán *Ágoston* idézetet is.²² *Augustinus* (353-430) püspök és egyházatya, latin egyház legnagyobb középkori teológusa volt. Stílusa nem véletlenül kiváló, hiszen Milánóban retorikát tanított, egész életében a különböző eretnekségek ellen harcol, főleg a manicheusok és a donatisták ellen. Eretnekeket pedig Gellért is talált szerveződő egyházmegyéjében, mégpedig nem is keveset.

Szerzőnk a legtöbbet *Sevilliai Izidor* püspököt idézte (560-636)²³ ez a nagy tekintélyű és igen magas műveltségű püspök, aki spanyol-római arisztokrata családból származott, méltán lehetett Gellért eszményképe. A *Deliberatio*ban a az *Etymologiarum sive Originum libri* című művéből idéz a legtöbbet, hiszen ez a könyv a középkor egyik legkedveltebb írásának tekinthető. Talán az első enciklopédiának is vélhetjük a nyugati világban, mindenki ebből tanult és ezt másolta és utánozta. Bizonyíthatóan a pannonhalmi apátság könyvtárában is megvolt. Sőt elképzelhető, hogy egy példányát Gellért is birtokolta. Gyaníthatóan antik történeti utalásainak is az egyik forrásának tekinthető. A világtörténelem magyarázatához Izidornál is hozzátartozott a bibliai történelem magyarázata. Műve tehát automatikusan az exegéták forrásává vált.

Nem ennyire sokat, de számos idézetet találhatunk *Beda Venerabilistól* (673-735) az angol irodalom atyjától, aki szintén bencés szerzetes volt, gyermekként került a szerzetesházba egész életét Weartmouth és Jarrow kolostoraiban élte le tudományos és írói munkásságban. Számos újszövetségi könyvhöz írt kommentárt,²⁴ melyet a bencés kolostorokban szorgalmasan másoltak és terjesztettek. Gellért főleg az apokaliptikus utalások kapcsán idézi szerzőnk, elképzelhető, hogy a misztikus magyarázatok Gellértnél *Beda* hatásának eredményei.²⁵

Még olyan ritka szerzőt is, mint az afrikai *Tyconius*²⁶ (400-378) is rajta keresztül ismerte meg szerzőnk, akit azért érdemes megemlíteni, mivel ő volt a legismertebb Apokalipszis kommentátor²⁷ az egész középkorban.²⁸ Még egy afrikai szerzőt idéz a szer-

22 Idéz a *De Civitate Dei*-ből, a *Questiones* különböző könyveit idézi, a *De doctrina Cristiana libri quator-t* is a források között találjuk és természetesen számtalanszor az *Enarrationes in Psalmos* c. zsolttár magyarázatot.

23 MIGNE PL 81-84 idéz Gellért még a *Differentiarum sive de proprietate sermonium libri duo*-ból illetve a *Chronicon* c. műből is.

24 Ezeket a kommentárokat Stegmüller RB II. tette közzé 1598-1646 között. Mind a négy evangéliumhoz illetve Pál leveleihez sőt az Apokalipszishoz is fűzött kommentárt.

25 Gellért misztikus értelmet tulajdonít a különböző drágaköveknek. Ilyen magyarázatot Haymo Glossájában találunk, amely hatás ismét *Beda Venerabilisra* vezethető vissza.

26 MIGNE PL 18 (1848)15-66

27 vö. PIERE CAZIER: *Tyconius és a Jelenések könyve a donatista válság idején* in *Hemenutikai kutatóközpont kiadványa* Bp. 1997. 91-113.o. mindez ideig a legjobb összefoglaló exegetikai elveiről és szemléletmódjának kialakulásáról.

28 *Tyconius Szabályok* könyve, (Ford. Czahesz István) Hermeneutikai kutatóközpont Bp 1997

zónk *Arnobiust* (450 k) feltehetően az ifjabbikról²⁹ van szó, hiszen ő készített igen ismert Zsoltár kommentárt.

Hasonlóan előszeretettel idézi a püspökünk *Hieronimust* (340-419) a Vulgata latin fordítás szerzőjének kommentárjait, legtöbbit persze a Dániel prófétahoz írottat.³⁰ Azt viszont nehéz lenne megmondani, hogy Gellért melyik Vulgata verziót idézi, persze ennek megállapítása azért is nehéz, mert a kor szokásának megfelelően Gellért néha fejből és természetesen pontatlanul idézi a szentírási szövegeket. Ezenkívül még Jeromos kilenc más kommentárját is idézi Gellért.³¹ Talán érdemes beszélni a keleti egyház teológusairól is, akiknek műveihez talán a határszáron lévő ortodox kolostorokban még hozzá is férhetett, de az is lehet, hogy még Velencében olvasta őket.³² Ezen szerzőkkel kapcsolatban persze fölmerül egy alapvető kérdés, tudott-e Gellért görögül?³³ Dionisius Areopagita illetve Pseudo Dionisius Areopagita műveiről Gellért is egy harmadik szerzőn keresztül Scotus Eriugena (810-877) műveiből értesült. Különösen sokat idéz a *De divisione naturae* c művéből.³⁴

Sokkal kevésbé jelentős, egy-két idézetet találunk *Nagy szent Gergely* pápától,³⁵ az Ezekiel próféta könyvéhez írott munkájából idéz a kommentátor. Ezenkívül *Maximos Confessor*,³⁶ *Terentii*,³⁷ *Tertulianus*³⁸ szerepelnek még az idézet szerzők között a *Deliberatióban*.

Érdekes, hogy Gellért jórészt latin szerzőket idézett, a keletieket, csak akkor, ha valamely latin egyházatyá, vagy teológus műveiből megérthette. *Szegfű László* és *Kühár Flóris* eltérően vélekedik arról, hogy Gellért beszélt-e görögül,³⁹ bár a klasszikus műveltségnek része volt a latin mellett a görög stúdiumok is, de még nem vagyunk a humanizmus korában, amikor a pallérozott görög műveltség főleg *Erasmus* hatására szinte kö-

29 Ld. MIGNE: PL 53.

30 *Commentarius in Daniele Prophetam ad Pammachium et Marcellam liber unus*. In: Migne PL 25,491-584.

31 *Ecclesiastes*, *Galata*, *Filemon*, *Máté*, illetve a próféták kommentárjait használja Gellért.

32 SZEGFŐ L. Adalékok Szent Gellért görög műveltségének kutatásához. Im.44. old.

33 Erről a kérdésről eltérően vélekedik Szegfű László, aki Gellért görög nyelvismeretéről meg van győződve, és Kühár Flóris, aki szerint Gellért a görög szerzőket latin fordításban olvasta. Vö. Kühár Flóris: *Szent Gellért Bakonybélben Pannonhalmi Szemle* 2. (1927) 315

34 MIGNE PL 122

35 I. Gergely pápáról van szó aki 590-604 között uralkodott pápaként.

36 Más néven *Homologétos* 580 k. halt meg görög teológiai író Aristotelés és Hérakleitos császár írásainak kitűnő szakértője.

37 Olyan ókori mártírról van szó, akinek életkorát nem határozták meg, de Isidor tud róla.

38 Latin egyházatyá 160 k Karthágóban működött. Főleg dogmatikai jellegű műveket alkotott.

39 BODOR A.: im. 175-177.o. A legfőbb kérdés Dionisius Areopagitát olvasott, vagy sem. Feltehetően latin fordításban.

telező volt. A görög kolostorokkal ugyan Gellértnek alkalma volt érintkezni és ezekben található is néhány könyvet, de ezeknek a kolostoroknak a könyvtára biztosan nem vetekedett a nagy görög kolostorok kézirat kincsével.

Bodor András, aki a *Deliberatio* fő forrását vizsgálta, Gellért művéről *Pauler Gyula* véleményét idézte tanulmányában, akire már korábban is hivatkoztam, eszerint a *Deliberatio* „egyike a legélvezhetőbb, leginsipidebb olvasmányoknak. A XI. század majdnem összes téves ismerete a legrajongóbb, legmohóbb miszticizmussal csapong benne ide-oda, lehet mondani korlátlanul. Egy olaszvérű aszkétának napról napra gyér munkaszüneteiben hevenyészett, forma tekintetből soha át nem vizsgálta dolgozata.”⁴⁰ A kérdés tényleg ilyen fércművel állunk szembe, vagy igazán értékelhető alkotással, vagy zseniális művel. Manitius⁴¹ a latin középkor legnagyobb ismerője homlok egyenest ellenkezőleg vélekedik Gellért művéről, a kor egyik legsajátosabb és legértékesebb munkájának tartja. A magyar szakirodalom is vagy zseninek tartja Gellértet és a *Deliberatio*t zseniális alkotásnak, vagy fércműnek. A válasz attól függ, hogy megértjük-e a könyvnek a műfaját. Az előttünk fekvő *Deliberatio* a kommentár irodalom kategóriájába sorolható, melynek vezérfonalát a kommentálandó szöveg adja. Ebből a szempontból Gellért hibátlan alkotást hozott létre, ugyanis következetesen ragaszkodott a szöveghez és annak a középkori mintára többféle magyarázatát adta. Illet a szöveg történeti értelmét feltárni, de sokkal inkább érdekelte a szerzőket a szöveg morális, vagy a lelki illetve tipológikus értelme a műnek. Gellért ehhez a művéhez, mint már említettünk forrásokat használt. Dániel könyvének ezt a himnuszát a már idézett *Hrabanus Maurus* magyarázta, akinek a művét Gellért bizonyára ismerte. Talán mintának is tekintette, de ki akarta egészíteni más szerzők véleményeivel is. Ez tehát a mű második rétege. A harmadik réteget alkotják azok az asszociációk, amelyek a szerzőtől származnak, és valóban eléggé rendszertelenek. Talán a hőség, talán az eredendő zaklatott életmód ennek az oka, de az is lehet Gellért asszociatív alkata miatt ilyen ez a mű. A legkülönbébb asszociációkkal és utalásokkal találkozunk a műben. De nem szabad elfelednünk, ez a középkori kommentároknak is ez a stílusa. Egyszerre akarnak rendszerező ismereteket adni, prédikálni, és dogmatikai vitákat tisztázni a szöveg kapcsán.⁴²

Van azonban egy harmadik szempont is, ami miatt a gondolatvezetés zűrzavarát tapasztalhatjuk. A korabeli szokásnak megfelelően a szent szöveg egyen alkalom arra,

40 Századok 1888, 57-64. ld. még A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt Bp. 1899 I. k. 66-668, 119-120.

41 MANITIUS MAX 1858-1933 klasszika filológus, történész. A kora keresztény irodalommal, költészettel fogalkozott. A latin középkor legkiválóbb szakértője. Manitius, Max: Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters. I-III. München 1911-1931.

42 Aq. Tamás Catena Aurea Máté kommentárja (ford. Benyik György és Lázár István) Szeged, 2000

hogy az olvasása kapcsán más ismereteket is átadjanak hallgatóságuknak. Minden más tanításra illő alkalmat a Biblia magyarázata adja. Erre a vezérfonálra kell felfűzni minden oktandó tárgyat, mégpedig a lehető legszínesebb előadásban. Így tette ezt a nagy műfaji előd *Sevilliai Izidor*(560-636) is a maga *Etymológiájában*, sőt kommentár jellegű műveiben is, az előbbi egyik kiemelkedő alkotása ennek a kornak és mint mondottuk Gellért valószínűleg magával hozott egy példányt belőle.

Azonban művét leginkább az olvasói minősítik. Gabirel Silaghi egyetlen egyet azonosított Johannes Grünwalder freisingi püspököt (1392-1452), aki a kódexe utolsó öt lapját leszámítva lapszéli jegyzeteket írt a könyvbe, és a művet magán áhítatot segítő munkának tartotta. Gellért számára az emberi tudásnál fontosabb volt az isteni bölcsesség megismerése. A kommentárból kitűnik Gellért műveltsége a Karoling kor műveltségét tükrözte, és jelentőséget tulajdonított a klasszikus műveltségnek is. Ezek között leginkább a retorikát művelte Gellért és filozófiai jellegű eszme-futtatásait is ez határozta meg. Feltehetően közvetítők révén ismerte Cicero, Severius, Donatus, Priscianus, Macrobius, Martianus, Caepal műveit, de ezeket nem közvetlen forrásból, hanem középkori szerzőkön keresztül. Használja a klasszikus szónoklattant kifejezéseit „genera causarum, demonstratiuum genus, delibertiuum genus, iudiciale genus” stb. Feltehetően művét először Isingrimus, Dodo, András és Richárd hallgatták vagy olvasták, de célközönségének művelt teológusokat tételezett fel.

Annak ellenére, hogy Pauler Gyula lesajnálja ezt művet, mégis korának, jelentős művét hozta létre Gellért a *Deliberatióban*. Talán képes lett volna olyan munkát is alkotni, mint Aq. Tamás tette a *Catena Aureaban*, ahol több mint 50 szerzőt idézett. Az irodalom tud arról, hogy a Zsidóknak írt levélhez és János első leveléhez is írt egy munkát „De diuino patrimonio” címmel, amely írások azonban sajnos elvesztek. Gellértnek azonban nem állottak rendelkezésére nagy mennyiségben könyvek. Másrészt erősen elkötelezte magát a misztikus lelki exegézisnek. Nem csak barátja Isingrim⁴³ kérése játszott szerepet a könyv elkészülésében, hanem valószínű ezzel vezette le azt a feszült életérzését is, amelyet a missziós munka, a tapasztalt élethelyzetek teremtettek lelkében, és amibe a politikai feszültségek ismerte miatt időről időre belebonyolódott. Mindezenre a művet az első magyarországi tudományos alkotásnak, teológiai tanulmánynak tekinthetjük. Még jobban meg tudnánk ítélni ennek az alkotásnak az értékét, ha rendelkezésre állnának a Bakonybélben írt teológiai értekezései, de azok feltűnésében csak reménykedhetünk.

Dr. Benyik György
tanszékvezető főiskolai tanár, SZHF

43 Bodor András im. 175. a Szt. Péter monostor szerzetese, 1074-től feltehetően salzburgi apát